

Публічна сфера Європейського Союзу як основа його ефективної комунікаційної політики

Розглянуто підходи до тлумачення публічної сфери Європейського Союзу, вимоги до її побудови, місце ЗМК для функціонування ефективної публічної сфери та роль публічної сфери як основи успішної комунікаційної політики ЄС для залучення громадян до процесів обговорення важливих політичних рішень і майбутнього Європейського Союзу. Європейські науковці виділяють такі важливі чинники формування успішної публічної сфери ЄС: процес конституалізації, парламентаризація національної влади, персоналізація комунікації, «локалізація» політики ЄС. В основі ефективної комунікаційної політики ЄС лежать такі базові принципи: включеність, різноманітність та участь.

Ключові слова: європейська публічна сфера, ЗМК, комунікаційна політика, Біла книга з європейської комунікаційної політики.

Постановка наукової проблеми та її значення. Після підписання Маастрихтського договору держави – члени ЄС передали багато своїх обов'язків інституціям ЄС, що призвело до «дефіциту демократії», в основі якого – неузгодженість між зростаючим впливом інституцій на життя європейців та домінуванням національних політик. Саме відсутність легітимності європейських інституцій вважається одним із негативних факторів слабкості Європейської публічної сфери [10]. Брак європейської публічної сфери руйнує підтримку інтеграційних процесів у Європі, що впливає на репутацію ЄС й ускладнює прийняття Конституції. Зважаючи на це, Союз сконцентрував свою увагу на донесенні своєї політики до громадян. Основна мета – покращити сприйняття ЄС та його інституцій через започаткування діалогу з громадянами. Проте підтримка комунікаційної стратегії з боку громадськості була незначною. Причиною цього вважали саме погану комунікацію. Європейська публічна сфера мала б стати місцем, де громадяни ЄС могли б детально вивчати та критикувати політику ЄС і відкрито висловлювати власні ідеї та, що важливо, бути почутими.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Ініціатором дослідження публічної сфери вважають Ю. Хабермаса, який здійснив усебічний аналіз природи публічної сфери та її історичних трансформацій. Він визначив публічну сферу як «мережу для комунікаційної інформації та точок зору <...>, потоки комунікації в процесі фільтруються та синтезуються так, щоб об'єднатися у сукупність тематично визначених громадських думок» [4].

Ідеї Ю. Хабермаса підхопили та продовжили розробляти М. Marx Ferree, W. A. Gamson, J. Gerhards, D. Rucht, A. Odugbemi, V. Price. Європейську публічну сферу досліджували S. Splichal, M. Brüggemann, J. Gerhards, B. Peters, Ch. Valentini, Ф. Уебстер, О. Бойл, Д. Кін, К. Крос, Р. Гакет та ін. Вітчизняні дослідники публічної сфери – це Д. Гавра, О. Кривоносов, О. Трубіна, О. Трахтенберг, Р. Гергілов, Т. Олексієва, О. Сивякова, Г. Почепцов й ін.

Мета статті – з'ясувати роль публічної сфери ЄС у побудові успішної комунікаційної політики для залучення громадян ЄС у процеси прийняття політичних рішень. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань:** з'ясування понять «європейська публічна сфера», «зв'язок публічної сфери та комунікаційної політики», «роль ЗМК у формуванні європейської публічної сфери».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сьогодні термін «публічна сфера» стосується існування різноманітних публічних дискурсів із різних питань, інституцій і політик, які поширюються ЗМК. Публічні дискурси слугують засобом поширення знань, цінностей, інтерпретацій, ідей та інновацій [9]. Громадськість прямо залежить від інформації ЗМК, завдяки якій формує власний погляд і створює публічні дискурси, тому й ЗМК відіграють ключову роль у конструюванні публічної сфери як суттєвого елемента демократичних суспільств.

Публічна сфера – це арена, де громадяни разом обмінюються думками про публічні справи, обговорюють, обдумують та формують громадську думку. Такою ареною може бути окреме місце, наприклад зал для зустрічей, чи комунікаційна інфраструктура, через яку громадяни надсилають й отримують інформацію та думки.

На рівні ЄС термін «публічна сфера» не повністю визначений і не узгоджений. Дискусії проводяться з питання існування єдиної європейської публічної сфери, адже ЄС вважається наднаціональ-

ною федерацією із рисами національної держави чи пан'європейської публічної сфери, незалежної від окремих держав. Можливість існування пан'європейської публічної сфери заперечують деякі науковці, оскільки відсутні такі передумови її формування [10]:

- спільна мова для всіх громадян ЄС (P. G. Kielmannsegg (1996));
- ЗМК, які охоплюють увесь ЄС (J. Diez Medrano (2003));
- єдина журналістська та медійна культура в усіх державах ЄС (H. Sievert (1998)).

ЗМК – засіб інформування громадян, формування громадської думки й громадської підтримки керівництва та національних інституцій. Через створення, розширення й поширення різноманітних дискурсів ЗМК привертають увагу громадськості до певних питань та мобілізують громадську думку. Мас-медіа є:

- 1) форумом для обговорення політичних та соціальних питань;
- 2) засобом формування соціальної ідентичності;
- 3) помічником в орієнтуванні в політичних подіях, створюючи можливості політичної участі громадян;
- 4) інструментом політичної еліти для переконання громадської думки;
- 5) критиками політичних рішень та подій;
- 6) фільтрами між політиками й масовою аудиторією.

У сучасних умовах ЗМК є не лише пасивним засобом відображення суспільства – вони надають громадянам адекватну інформацію для прийняття розумних суджень щодо політик на основі встановлення «порядку денного» [10].

Європейський порядок денний – передумова спільної публічної сфери. ЗМК створюють потік інформації та публічних дискурсів, які інтегрують суспільство й надають відчуття спільності та спільноти, яке важливе для європейської інтеграції. Ефективна демократія потребує електорату, обізнаного із суспільними питаннями та темами. ЗМК спроможні сформувати такий електорат, а обговорення й аналіз різноманітних повідомлень із різноманітних ЗМК у різних країнах забезпечує існування європейської публічної сфери. М. Брюгеман вважає, якщо ЄС не вдасться створити Європейську публічну сферу, то він може позбавити своїх громадян конституційних рис демократії: можливості інформувати себе, обдумувати, аналізувати, критикувати та певним чином впливати на тих, хто приймає рішення [2].

Успішна європейська інтеграція включає процес комунікації й появу публічної сфери, яка надає можливість громадянам залучатися до публічного обговорення європейських політик. Участь громадян – ключовий фактор функціонування демократії, а громадяни залежать від інформації, яку надають ЗМК. Громадяни потребують інформації про інституції ЄС, його політики, процес прийняття рішень, оскільки більше довіряють своїм національним урядам, ніж ЄС. Інакше процес євроінтеграції не зможе продовжуватися.

Щоб розв'язати питання побудови публічної сфери, слід з'ясувати термін «європейська публічна сфера». За J. Gerhards (1993), вона може приймати форму національних публічних сфер [3]. Услід за Ю. Хабермасом М. Брюгеман виділяє мережу європеїзованих публічних сфер. Її основою є визначений простір комунікації, у якому Європа перебуває протягом десятиріч [1]. Гіпотеза європеїзації припускає, що процес європейської інтеграції привів до переорієнтації акторів у публічній сфері (ораторів, аудиторії та медіа). R. Ladrech розуміє «європеїзацію як процес, що поступово наростає, переорієнтовує напрям та форму політики до такого рівня, коли політична й економічна динаміка стає частиною організаційної логіки національних політик та прийняття рішень» [7].

Багато дискусій триває навколо визначення необхідних і суттєвих умов для вимірювання існування європейської публічної сфери. Три школи запропонували своє бачення [1]:

- 1) так звана «школа неможливості» («*impossibility school*») запровадила модель унітарної публічної сфери: європейська публічна сфера існувати не може, оскільки існує брак спільної мови, європейських медіа, європейського громадянського суспільства, європейської ідентичності та населення (Grimm, 1995; Kielmannsegg, 1996). Міжнаціональна громадська сфера бачиться як така, що суперечить сама собі (Kunelius/Sparks, 2001);

- 2) друга група науковців зосередилася на обумовленості (спільній мові тощо) і вимагала, щоб європейська публічна сфера виконувала такі умови: комунікація в різних країнах щодо тих самих тем у той самий час у тих же референтних рамках (Kantner, 2004; Eder and Kantner, 2000);

3) третя група дослідників скептично ставиться до висвітлення терміна «публічна сфера» (Risse, 2003; van de Steeg, 2003; Peters, 2002; Eriksen, 2004). Вони наголошують на тому, що необхідний тісніший зв'язок між національними публічними сферами, щоб показати, що міжнаціональна комунікація дійсно відбувається, наприклад у формі прямих посилок на ораторів із закордону.

В. Peters пропонує розглядати європейську публічну сферу як багатовимірний процес. Різноманітні виміри охоплюють більше розмов про ЄС, визначаючи порядок денний на національних рівнях, рамки та табори в дебатах про політичні питання, міжнаціональну циркуляцію аргументів, розвиток європейської ідентичності та розвиток міжнаціональних ЗМК і міжнаціональних ораторів у політичних суперечках [9].

У Білій книзі з управління (White Paper on Governance) ідеться про те, що слід створити між-національний «простір», де громадяни з різних країн можуть обговорювати ті виклики, які вони вважають важливими для ЄС. Це має допомогти політикам залишатись у тісному зв'язку з громадською думкою й скерувати їх створювати такі європейські проекти, які б мобілізували публічну підтримку [12].

Щоб змінити свою «непублічність», ЄС має, передусім, усвідомити потенційний вплив політик і будівництва державного устрою на можливості європейської публічної сфери. З одного боку, структурні зміни в устрої ЄС провокують вплив на публічну сферу, з іншого – політики ЄС торкаються публічної сфери, зокрема комунікаційної політики Комісії.

Європейські науковці виділяють такі важливі чинники формування успішної публічної сфери ЄС:

1. Ю. Хабермас указував, що конституційний акт і процес *конституціоналізації* забезпечують величезний потенціал для ініціювання публічних дискусій [5]). ЗМК не приділяли особливої уваги Європейській конвенції. Заміною публічного форуму став веб-сайт Комісії «Про майбутнє Європи» («On the Future of Europe») (<http://www.europa.eu.int/futurum>). Комісія запропонувала кожному громадянину форум, де він / вона може представити своє бачення ЄС. Протягом року обмінялися понад 2600 повідомленнями [6]. Однак Конвенція не забезпечила широку громадську обізнаність щодо суттєвості створення конституції.

Конституцію зробили предметом референдумів і це вплинуло на європейську публічну сферу: прихильники та опоненти договору висловлюються, щоб переконати громадськість у своїх цілях. Проте референдуми лише стимулюють публічну сферу лише тоді, коли політичні актори проводять проактивні кампанії із певним результатом. Так трапилося до референдуму з конституції ЄС у Франції, проте це було не характерне для Ірландії протягом першого референдуму із Договору в Німечці, де прихильникам не вдалося мобілізувати частину населення й участь досягла 35 %.

2. За М. Брюгеманом, *парламентаризація* наднаціональної влади – інша модель інституційної реформи з потенційним важелем для Європейської публічної сфери. Члени Європейського парламенту мають суттєвіший стимул для забезпечення публічності своєї роботи, ніж службовці Комісії, оскільки їм потрібно мобілізувати своїх виборців. Проте Європейський парламент не досяг успіху в позиціюванні себе як публічного форуму чи осередку демократії ЄС. Однак існують приклади, коли Парламент, використовуючи свою владу, міг би розширити публічну сферу, зокрема падіння Комісії в 1999 р. через корупційний скандал комісара Edith Cresson стало можливим тільки тоді, коли Європейський парламент та група журналістів об'єднали свої зусилля, щоб широко оприлюднити цю справу [1].

3. Незначна кількість тем, які обговорювалися в контексті Європейської конвенції, є важливими для розвитку європейської публічної сфери. Одна з них – *персоналізація*: часто зазначалося, що Європа не має обличчя – «Пан чи пані Європа» (а «Mrs. or Mr. Europe»). Це зміниться, якщо конституція стане дійсно ефективною: діючий Президент Ради, Європейський міністр закордонних справ та Президент комісії створять три потенційно добре знаних обличчя Європи й стануть важливими ораторами в Європейській публічній сфері.

4. Слід зауважити, що Конвенція приділила надзвичайно мало уваги ефектам, які конституція могла б мати на Європейську публічну сферу, зокрема на «*локалізацію*» політики ЄС. Європейська практика ротації президентства потребує великих коштів та, на думку К. Меєра, не є надто ефективною. Проте вона має ефект європеїзації на національні публічні сфери й має широко підтриму-

ватися, наприклад, через проведення час від часу засідань ради в різних європейських столицях ближче до громадян [8].

Завдяки розвитку публічної сфери ЄС стали можливими обговорення та розробка комунікаційної політики, яка має на меті надати можливість громадянам отримувати правильну й зрозумілу/чітку інформацію про свої права, обов'язки та можливості; мати доступ до інформації про державну діяльність і заходи; залучатися до участі у формулюванні політики, домовленостей та послуг. Основними принципами є відкритість, участь громадян і можливість досягнути всіх громадян.

Громадяни Європи реалізують свої політичні права загалом на національному та місцевому рівнях і дізнаються про політику й політичні питання через системи національної освіти та через ЗМК, а отже й обговорюють ці питання суто у своїх спільнотах. Коли на порядку денному постає питання загальноєвропейського масштабу, воно розглядається з національної перспективи.

У Білій книзі з європейської комунікаційної політики 2006 р. [11] Європейська комісія пропонує фундаментально новий підхід: рішучий відхід від однобічної комунікації до посилення діалогу, від комунікації, зосередженої на інституціях, до комунікації, зосередженої на громадянах, від підходу Брюсселя до більш децентралізованого підходу. Комунікація має стати політикою ЄС на службі громадян. Вона повинна ґрунтуватися на справжньому діалозі між людьми та політиками й на жвавих дискусіях між самими громадянами. Усі прошарки суспільства повинні мати право на чесну та повну інформацію про ЄС і бути впевненими, що їхні погляди та переживання почуті інституціями ЄС.

Біла книга визначає, окрім загальних принципів, право на інформацію й вільне вираження думок, яке лежить в основі демократії та гарантоване Маастрихтським договором і Європейською хартією основних прав (European Charter of Fundamental Rights) (Стаття 11 Хартії) – інші важливі принципи, що містяться в основі комунікації:

- **уключеність:** усі громадяни повинні мати доступ до інформації про питання, що викликають громадський інтерес, своїми рідними мовами через різноманітні канали, включаючи ЗМІ та нові технології, зокрема Інтернет. Усім громадянам надається допомога в розвитку навичок для доступу й використання інформації;
- **різноманітність:** усі громадяни ЄС мають різноманітне соціальне та культурне походження й дотримуються різних політичних поглядів, тому комунікаційна політика ЄС повинна поважати всі погляди, що висловлюються під час політичних дискусій;
- **участь:** громадяни мають право висловлювати свої думки, бути почутими та мати можливість діалогу з тими, хто приймає рішення. На рівні ЄС, де завжди існує ризик того, що інституції віддалені від громадян, цей принцип особливо важливий.

Саме спільна європейська публічна сфера сприятиме реалізації права громадян на участь у прийнятті важливих політичних рішень щодо майбутнього ЄС і дотримання згаданих принципів.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, незважаючи на дискусії з приводу розуміння європейської публічної сфери та умов її існування, європейська публічна сфера розбудовується як форум для обговорення важливих питань існування ЄС і слугує підґрунтям для реалізації основних ідей та принципів комунікаційної політики Європейського Союзу. Подальші дослідження можуть проводитися в напрямі вивчення комунікаційної політики й публічної сфери держав – членів ЄС.

Джерела та література

1. Brüggemann M. How the EU Constructs the European Public Sphere: Seven Strategies of Information Policy [Electronic resource] / Michael Brüggemann. – Mode of access : <http://javnost-thepublic.org/article/pdf/2005/2/4/>
2. Brüggemann M. (2006). Segmented Europeanization. The transnationalization of Public Spheres in Europe: Trends and Patterns [Electronic resource] / M. Brüggemann, S. Sift, K. von Klainen Königslöw, A. Wimmel. – Mode of access : <http://www.staatlichkeit.uni-bremen.de/homepages/brueggemann/index.php>
3. Gerhards J. Westeuropäische Integration und die Schwierigkeiten der Entstehung einer europäischen Öffentlichkeit / Jürgen Gerhards // Zeitschrift für Soziologie. – 1993. – № 22 (2). – S. 96–110.
4. Habermas J. Between Facts and Norms. Contribution to a Discourse Theory of Law and Democracy / Jürgen Habermas. – Cambridge, Massachusetts : The MIT Press, 1996.
5. Habermas J. Braucht Europa eine Verfassung? / J. Habermas // Zeit der Übergänge / J. Habermas (ed.). – Frankfurt a. M. : Suhrkamp, 2001. – S. 104–129.

6. Information Note by the Commission (5.12.2001): Actions taken by the Commission in Respect of the Public Debate on the Future of Europe [Electronic resource]. – Mode of access : http://europa-eu.int/futurum/informations_en.htm
7. Ladrech R. Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France / Robert Ladrech // Journal of Common Market Studies. – 1994. – № 32 (1). – P. 69–88.
8. Meyer Ch. O. Europäische Öffentlichkeit als Kontrollsphäre: Die Europäische Kommission, die Medien und politische Verantwortlichkeit / Christoph O. Meyer // Informationskultur in Europa / G. G. Kopper (ed.). – Berlin : Vistas, 2002. – Vol. 2.
9. Peters B. Public Discourse, Identity and the Problem of democratic legitimacy / B. Peters // Making the European Polity. Reflexive Integration in the EU / E. O. Eriksen (ed.). – London : Routledge, 2005. – P. 84–123.
10. Valentini Ch. Constructing public support: EU communication challenges for the process of integration [Electronic resource] / Chiara Valentini.. – Mode of access : <http://au.academia.edu/ChiaraValentini>
11. White Paper on a European Communication Policy [Electronic resource]. – Mode of access : http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com2006_35_en.pdf
12. White Paper on Governance [Electronic resource]. – Mode of access : http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf

Карпчук Наталья. Публичная сфера Европейского Союза как основа его эффективной коммуникационной политики. Речь идет о подходах к пониманию публичной сферы ЕС, требованиях к её конструкции, месте СМК для функционирования эффективной публичной сферы и о роли публичной сферы как основы успешной коммуникационной политики ЕС для вовлечения граждан в процессы обсуждения важных политических решений и будущего Европейского Союза. Европейские учёные выделяют такие важные факторы формирования успешной публичной сферы ЕС: процесс конституализации, парламентаризация национальной власти, персонализация коммуникации, «локализация» политики ЕС. В основе эффективной коммуникационной политики ЕС лежат такие базовые принципы: включенность, разнообразие, участие.

Ключевые слова: европейская публичная сфера, СМК, коммуникационная политика, Белая книга по европейской коммуникационной политике.

Karpchuk Nataliya. European Union Public Sphere as the Basis of its Efficient Communication Policy. The article focuses on the approaches to the understanding of the EU public sphere, the requirements to its construction, the mass media contribution to functioning the efficient public sphere. The paper stresses on the role of the public sphere as the basis for the successful EU communication policy to involve the citizens in the processes of the discussions of important political decisions and the future of the European Union. European scientists distinguish the following important factors of the EU public sphere formation: the process of constitutionalization, the parliamentarization of the national power, the personalization of the communication, the localization of the EU policy. The EU efficient communication policy is based on the next principles: inclusiveness, diversity, participation.

Key words: European public sphere, mass media, communication policy, the White Paper on the EU communication policy.

Стаття надійшла до редколегії
10.04.2013 р.

УДК 323.2

Сергій Федонюк

Краудсорсинг у європейських проектах політичної PR-комунікації

У статті розглянуто приклади використання ресурсів громадянського суспільства в роботі політичних інститутів європейських країн. Показано вплив тенденції до зменшення зацікавлення політичним життям серед громадян європейських країн на пошук нових форм взаємодії влади й громадськості. Розглянуто діючі платформи для використання краудсорсингу в розробці нормативних актів та їх підтримці. На прикладі офіційних краудсорсингових політичних платформ Фінляндії, Великобританії, Ісландії продемонстровано їх ефективність щодо залучення ресурсів громадянського суспільства. Також висвітлено переваги краудсорсингу у використанні волонтерської праці в реалізації загальнодержавних проектів. Розглянуто приклади краудсорсингових петиційних кампаній. Зроблено висновки про чинники та перспективи краудсорсингової демократії.

Ключові слова: краудсорсинг, демократія, Європа, участь громадян